

⁶¹ *Стецкевич М.С.* Протестантизм, антикатолицизм и британское национальное самосознание Нового времени // Христианская культура на пороге III тысячелетия. Материалы научной конференции. 12–14 июня 2000 г. СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2000. С. 35–36. // [Электронный ресурс] Режим доступа: URL: http://http://anthropology.ru/ru/texts/stetskevich/christ_07.html (дата обращения: 2.06.2012).

⁶² *Лабутина Т.Л.* Антикатолицизм в Англии в правление последних Стюартов (1660–1714) // Религия и политика в Европе. Смоленск, 1998.

⁶³ *Лежнина Е.В.* Уильям Молиньокс и проблема конституционных прав Ирландии в 1690-х годах // Запад – Восток: научно-практический ежегодник. 2009. № 2. С. 38–49; *Лежнина Е.В.* Англиканская официальная проповедь как источник по истории религиозно-политической борьбы в Ирландии конца XVII – первой половины XVIII веков // Запад – Восток: научно-практический ежегодник. 2010. № 3. С. 18–29; *Лежнина Е.В.* Образ врага: ирландские католики глазами англикан в эпоху «протестантского господства» (1692–1782) // Национальный / социальный характер: археология идей и современное наследие. М.: ИВИ РАН, 2010. С. 151–153; *Лежнина Е.В.* Уильям Кинг и диссентеры Ирландии в 1690-е годы // Современные тенденции изучения и преподавания всеобщей истории: материалы Всероссийской научно-практической конференции, 30 ноября 2011 года / отв. ред. И.М. Эрлихсон, Ю.И. Лосев. Рязань: Изд-во Ряз. Гос. Ун-та им С.А. Есенина, 2011. С. 242–246.

М. Даниш

М. БАЛУДЯНСКИЙ И М.М. СПЕРАНСКИЙ. РЕФОРМЫ И ЛИБЕРАЛИЗМ В РОССИИ ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XIX ВЕКА

М. Daniš¹

M. BALUĎANSKÝ A M.M. SPERANSKÝ . REFORMY A LIBERALIZMUS V RUSKU V PRVEJ POLOVICI 19. STOROČIA

Na začiatku 19. storočia sa Rusko dostáva pod vplyv liberalizácie spoločenských pomerov, ktoré mali byť podporené celým radom reforiem a právnych úprav, smerujúcich v konečnej podobe až k snahám o konštitučnú monarchiu. V roku 1801 sa stal ruským panovníkom cár Alexander I., ktorý bol k takejto politike priaznivo naklonený. Mladý a vzdelaný monarcha to s liberalizáciou a reformami v prvých rokoch vládnutia myslel naozaj vážne. Zrušil okrem iného zákaz dovozu a vývozu niektorých tovarov do Ruska, vydal nariadenie o slobodnom cestovaní Rusov do zahraničia i cudzincov do Ruska. Dal obnoviť volebný systém na úrovni gubernií, zrušiť telesné tresty, povolil slobodnú činnosť tlačiarň a dovoz akejkoľvek literatúry zo zahraničia do Ruska. Rusko sa stalo diaľňou novátorských pokusov o vytvorenie modernej európskej jurisdikcie v duchu konštitucionálnych zmien vo všetkých oblastiach spoločenského života. Cár Alexander I. ani ľudia ktorí sa na tomto reformnom hnutí začali podieľať však ešte nevedeli, akým smerom sa Európa onedlho vydá. Po napoleonských vojnách, založení Svätej aliancie a revolučných pohyboch, ktoré európskych monarchov poriadne vystrašili sa tento proces výrazne utlmil. V Rusku tomu výrazne prispelo aj dekabristické republikánske hnutie z roku 1825.

K popredným činiteľom a organizátorom nasmerovaných zmien v ruskej spoločnosti na prahu 19. storočia sa stal všeobecne uznávaný a za ich strojcu dodnes považovaný gróf Michail Michajlovič Speranský. Cestu reforiem videl v evolučnom, postupnom zdokonaľovaní všetkých sfér spoločenského života za aktívnej účasti štátnej moci v tomto procese. Domnieval sa, že sa postupne prekoná protirečenie medzi dozretou nevyhnutnosťou zmeny spoločenského zriadenia a absenciou zodpoveda-

júceho spôsobu myslenia ľudí. Svoje štátoprávne názory vyjadril v konštitučnom projekte s názvom *Úvod k Zbierke štátnych zákonov* (1809). Základom navrhovanej reformy bol princíp zákonnosti a rozdelenia moci do troch zložiek jej fungovania — zákonodarnej, výkonnej a súdnej. Podrobnej analýze života a reformnej činnosti sa venuje rozsiahla ruská historiografia². V slovenskom priestore najväčšiu pozornosť M.M.Speranskému venuje historička Jarmila Boboková, ktorá v svojich prácach zachytáva aj prierez ruskou historiografiou³.

Pod európsky rozmer reformného hnutia v Rusku sa však výraznou mierou podpísal aj vďaka svojej právnickej erudícii a obrovskému vzdelanostnému potenciálu Michal Baluďanský (1779–1847), ktorý bol rodák zo Zemplína na Slovensku. Je viac než isté, že bol otcom mnohých zákonov, ktoré pre Rusko znamenali veľké zmeny v prospech jeho liberalizácie a demokratizácie. V Rusku sa stal prvým rektorom petrohradskej univerzity, bol organizátorom ruského národného hospodárstva a autoritou v rodiačom sa ruskom zákonodarstve. Sami Rusi pokladali M. Baluďanského za „význačného štátnika ... za osobnosť mimoriadne pozoruhodnú, nielen podľa veľkých schopností, ale najmä podľa vážnej úlohy, ktorá mu patrí v dejinách našej (t. j. ruskej — M. F.) vzdelanosti“⁴.

Osobnosti M. Baluďanského sa venovala ruská historiografia najmä do roku 1917, ale pozornosť mu venovala aj maďarská a slovenská historiografia⁵. Dodnes je nedocenená osobnosť M. Baluďanského a väčšina materiálov o jeho pôsobení v Rusku a jeho diel ostáva ležať v archívoch⁶. Je pravdepodobne na slovenskej historiografii, aby sa pokúsila o rekonštrukciu jeho práce, ktorá sa ako práca cudzinca často krátko dostáva do tieňa ruského reformátora M.M.Speranského, ktorý v podstate aj v reformnom procese v prvej desaťročnici 19. storočia vstúpil do jej činnosti omnoho neskôr ako ňou bol poverený už M. Baluďanský. Zároveň v rokoch 1812 až 1821 bol Speranský v nemilosti a vyhnanstve a Baluďanský v svojej práci pokračoval. Po smrti Speranského v roku 1839 ešte takmer osem rokov pracoval.

M. Baluďanský sa narodil 26. septembra 1769 v rodine gréckokatolíckeho farára vo Vyšnej Olšave (okres Stropkov). Otec Andrej Baluďanský a Mária, rodená Dubinská, mali ešte jedného syna, ktorý sa neskôr stal vysokým vojenským hodnostárom (plukovníkom) v rakúskej armáde. Otec Baluďanského bol v jeho ranom detstve preložený na nové pôsobisko — do Veľat. Táto skutočnosť vysvetľuje, prečo dali Michala študovať do Nového Mesta pod Šiatrom, pomerne dosť vzdialeného od Stropkova. Veľaty sú čisto slovenská dedina v strede trojuholníka: Nové Mesto pod Šiatrom, Michalany, Trebišov.

Ako osemročného vnímavého chlapca dali rodičia Michala do strednej školy. Výber školy padol na paulínske učilište v blízkom Novom Meste pod Šiatrom (Sátoralja Ujhely). Bola to rehoľná škola, v ktorej sa vyučovalo scholastickými metódami, po latinsky. V Novom Meste študoval tri roky. V rokoch 1780–1787 ďalšou školskou zastávkou mladého Baluďanského boli Košice. Nevedno, či to bola nevyhnutnosť vybrať si Košice, ktoré boli po ruke a po stránke výdavkov pre rodičov boli najmenej nákladné, alebo to bola jeho náklonnosť k právnickým predmetom. Snáď sa spojili obidva dôvody. Rodičia neboli takí zámožní, aby syna mohli vydržiavať vo vzdialenejšej Pešti. Aj domáce tradície hovorili za „kráľovskú akadémiu“. Bola to škola na prechode od gymnázií k univerzitám. Neprednášali sa na nej iba všeobecno-vzdelávacie predmety, ale už aj právnické disciplíny. Išlo teda o druh „právnickej

fakulty“. Michal študoval v Košiciach najprv filozofiu, akúsi predprípravu k právnickým štúdiám. Iba po úspešnom dokončení štúdia na filozofii bol roku 1785/86 zapísaný ako jurista do prvého ročníka, a v roku 1786/87 bol v menoslove *juris secundum in Annum auditores*. Záznamy zo skúšok dokazujú, že Michal Baluďanský v prvom ročníku práva zo všetkých predmetov exeloval na výbornú⁷. Ako študent práva sa oboznamoval s rôznymi — a v tom období mnohými novými ekonomickými učeniami, pozoroval organizáciu hospodárstva v Uhorsku i za jeho hranicami. Cisár Jozef II., ovplyvnený fyziokratickými názormi a pod vplyvom vtedajšej krízy vydal roku 1785 dekrét o zrušení poddanstva. Bolo to iba polovičaté riešenie, pretože v praktickom prevedení panovník bol málo nástojčivý a tak si šľachta mohla vynútiť návrat k urbáru. Baluďanského to obohatilo o novú skúsenosť. Vybadať, že roľnícka otázka je veľmi páľčivá. Preto jej venoval neskôr mimoriadnu pozornosť aj v Rusku.

V rokoch 1787–1789 M. Baluďanský študoval na právnickej fakulte vo Viedni. Boli to roky veľkého sociálneho a ideového vrenia. Francúzska buržoázna revolúcia rozvírila hladinu v celej Európe. Vladári aj s celým administratívnym aparátom sa mali na pozore. Anglický ekonóm Adam Smith sa stal autoritou v ekonomických kruhoch Európy v otázke usporiadania národného hospodárstva. Podľa neho neskôršie Baluďanský usporiadal ruské financie.

V takomto ovzduší trávil Michal Baluďanský posledné roky svojho študentského života.

20 ročný ukončil s výborným prospechom právo na viedenskej univerzite. V tom istom roku (1789) bola založená „kráľovská akadémia“ vo Veľkom Varadíne. Na obsadenie katedier bol vypísaný konkurz. Univerzitní učitelia vo Viedni pre mimoriadne schopnosti odporúčali Baluďanského za profesora na túto akadémiu.

Vo Veľkom Varadíne (Oradeu, Rumunsko) dostal katedru politických vied a obchodnej korešpondencie. Po habilitácii predniesol svoju úvodnú prednášku o základoch teórie a techniky štátneho práva. Vychádzal síce z právnických autorít, ale vyslovil vlastnú požiadavku, že právo musí byť také, aby mohlo byť vymožitelné.

Láska ku knihám, dychtivosť po vedomostiach, vedecká zvedavosť, urobili z M. Baluďanského vedúceho knižnice veľkovaradínskej kráľovskej akadémie. Tu mal možnosť sledovať všetku tlačenu produkciu svojej doby. A keď vezmeme do úvahy jeho pracovitosť, sme pri tajomstve jeho encyklopedických vedomostí, pre ktoré ho v Rusku volali „studnica vedy“. Knižné fondy tejto mladej knižnice počas jeho spravovania boli obohatené aj po stránke kvantitatívnej, aj po stránke kvalitatívnej. Na veľkovaradínskej akadémii M. Baluďanský prednášal mnohé disciplíny: okrem politických vied, verejné a súkromné právo, právo trestné a obchodné, financie a administráciu⁸.

M. Baluďanský ako profesor na veľkovaradínskej akadémii si roku 1792 podal žiadosť, aby bol prijatý za profesora politických vied do Bratislavy. Naliehavý tón žiadosti môžeme pokladať za znak túžby dostať sa na Slovensko.

Za jeho vedeckú činnosť Transylvanská spoločnosť filológov ho roku 1798 vybrala za svojho člena. Počas svojej pedagogickej činnosti na kráľovskej akadémii vo Veľkom Varadíne roku 1796 získal na budapeštianskej právnickej fakulte titul doktora práv. Jeho doktorská dizertácia sa našla iba nedávno⁹. Jeho reformátorské idey obsahujú mimoriadne zaujímavú a svojráznu zmes ekonomických teórií merkantilistov, fyziokratov a liberálov.

Michal Baluďanský sa stal známy svojimi vedeckými prácami, preto mu ponúkli aj katedru štátneho verejného práva a prameňov uhorského práva na peštianskej univerzite. (Mala dve katedry: filozofickú a právnickú.)

Ako 27 ročný mladý človek, plný síl a elánu dostal sa do hlavného mesta, kde mal možnosť sledovať pulzovanie ideového i politického života západnej Európy. Bol veľmi vnímavý k novým prúdom v riadení národného hospodárstva, k príčinám nespokojnosti, sledoval všetky reformy a ich ohlasy — ved' všetko toto bolo z jeho odboru. Ovládal anglický, francúzsky, taliansky, nemecký a maďarský jazyk, nehovoriac o klasických jazykoch.

Neskoršie prednášal na peštianskej univerzite aj dejiny a štatistiku.

Právnická fakulta poctila mladého Baluďanského tým, že si ho zvolila v roku 1802 za svojho dekana. Že Baluďanského si mimoriadne vážili aj vyššie vládne kruhy, vidieť aj z toho, že Metternich pri odchode Baluďanského do Ruska s ľútosťou konštatoval, že Rakúsko stráca v ňom nádejného teoretika štátu¹⁰.

Do Ruska odišiel v roku 1804. Vo februári na pozvanie ruského cára Alexandra I. odchádza do Sankt Peterburgu. Dôvody jeho odchodu nie sú úplne ozrejmené. K ceste ho mohli povzbudiť pochvalné listy jeho rodáka I. S. Orlaja, ktorý bol v Rusku už od r. 1791¹¹. Je možné, že sa títo dvaja poznali ešte pred Orlajovým odchodom do Ruska alebo zo zahraničných štúdií Orlajových v rokoch 1794–1796, kedy tento študoval medicínu vo Viedni¹².

K najvýznamnejším pohnútkam, ktoré ho primáli pravdepodobne odcestovať za prácou do Ruska bola jeho nedávna protištátna činnosť v rámci spolku jakobincov, obhajujúcich republikánske zmeny v Rakúskej monarchii.

M. Baluďanský ešte ako študent práva v Košiciach spolu s niekoľkými spolužiakmi sa pridal k tomuto pokrokovému hnutiu. Pre svoje progresívne názory bol ako profesor veľkvaradínskej akadémie prenasledovaný. Pod vplyvom Francúzskej buržoáznej revolúcie vstúpil do ilegálneho krúžku jakobincov pod názvom „Spolok slobody a rovnosti“, ktorý založil Ignác Martinovič. Tajná polícia o tejto jeho činnosti vedela a preto sa dostal aj na zoznam 44 „najnebezpečnejších buričov“. Dokonca bol na neho vydaný zatykač. Jedine vďaka jeho vedeckej autorite — a administratívnym nedopatreniam, zostal na slobode; pravda, pod prísny dohľadom polície¹³.

Keďže Baluďanskému v jeho vlasti každú chvíľu hrozilo zatknutie, ochotne prijal návrh odísť do Ruska a cisár František mu dovolil odísť. Dokonca súhlasil aj s podmienkou, že sa domov nikdy nevráti. Hoci mnohí odborníci tvrdia, že Baluďanskij prijal pozvanie do Ruska iba na tri roky, pokladáme za pravdepodobnejšiu už spomínanú lehotu: nevrátiť sa nikdy. Na odporúčanie Ivana Semionoviča Orlaja kurátor peteburského učebného okruhu N. N. Novosiľcov začal vo februári 1803 vyjednávať s Michalom Baluďanským o jeho presídlení do Ruska a o obsadení ním katedry na petrohradskom pedagogickom inštitúte. Spolu s Baluďanským odchádzali do Ruska aj jeho krajan V. G. Kukoľník¹⁴ a P. D. Lodiž¹⁵.

Z učiteľského gymnázia sa v čase príchodu Baluďanského do hlavného mesta Ruska stal Pedagogický inštitút. O dva roky neskoršie sa z učilišťa stal Hlavný pedagogický inštitút, z ktorého sa roku 1819 zorganizovala petrohradská univerzita¹⁶. V roku 1816 bol Michal Baluďanský menovaný za dekana filozoficko-právnej fakulty a v roku 1819 sa stal prvým rektorom v tom čase už univerzity. Progresívny duch pedagogickej a vedeckej práce viacerých učiteľov petrohrskej univerzity podporovaný jej rektorom sa čoskoro stal trňom v oku ministra národnej osvety. Návrh

štatútu univerzity z pera Baluďanského by sa ani dnes nemusel hanbiť za svoje princípy demokratického prístupu k vzdelávaniu. Ministerstvo školstva ho však v tom čase neschválilo. Keď v roku 1821 začalo ministerstvo školstva viesť útoky proti niekoľkým progresívnym učiteľom univerzity, Baluďanský v ich mene obhajoval právo na slobodu vedeckého bádania. Ako človek vysokých mravných hodnôt nebol ochotný zmieriť sa s obvineniami a z miesta rektora univerzity odstúpil. V roku 1924 sa vzdal aj miesta profesora a hoci na univerzite už viac neprednášal, s jej pôdou ostal prepojený až do smrti. V roku 1828 sa stal čestným členom univerzity a od roku 1835 predsedom skúšobnej komisie, ktorá potvrdzovala post profesora práva pre adeptov vracajúcich sa do Ruska zo štúdií v zahraničí. Od roku 1874 (27 rokov po smrti Baluďanského) bolo na právnickej fakulte petrohradskej univerzity založené štipendium s jeho menom na podporu vynikajúcich študentov.

Michal Baluďanský už v prvých rokoch svojho pôsobenia v Rusku napísal niekoľko pozoruhodných prác. Napísal knihu *Opísanie rôznych hospodárskych systémov*, ktorá má 8 častí. Toto dielo, spolu so štúdiami *Národné bohatstvo, O rozdelení a obrate bohatstva* a iné, boli uverejnené v „Statističeskom žurnale“ za roky 1806–1808¹⁷. Historici politickej ekonómie tvrdia, že tieto práce Baluďanského znamenajú mimoriadne vážny prínos do ruskej vedy¹⁸. Zvlášť sa cení skutočnosť, že jeho práce po prvý raz uvádzajú v ruskom jazyku ruskú právnickú terminológiu¹⁹.

P. V. Lopuchin, ktorý zastával funkciu zástupcu ministra financií a pracoval v Komisii pre zostavovanie zákonov, hneď po príchode Baluďanského do Ruska už 12. júna 1804 ho požiadal o spoluprácu. Baluďanský sa zúčastňoval práce komisie a stal sa redaktorom časti, ktorá sa starala v oblasti zákonodarstva o hospodárstvo a financie ruského štátu.

Speranský, ako zástupca ministra justície a ako predseda komisie pre zostavovanie zákonov zveril Baluďanskému štvrté oddelenie, v ktorom sa sústreďovala zákonodarná práca v otázkach štátneho hospodárstva a verejného práva.

Michal Baluďanský zostavil pre ministra Gurieva plán na reorganizáciu ruských financií. Tento plán predložil na posúdenie svojmu bezprostrednému predstavenému Speranskému, ktorý postihol vecnosť a vhodnosť návrhov a svojou autoritou ich plne podporoval. Aby mal istotu o ich správnosti, dal ich na posúdenie európskym ekonomickým autoritám Virstovi a Jakobimu, profesorovi v Halle. Baluďanského návrhy boli prediskutované ešte oficiálnou komisiou, ktorej predsedal minister Guriev. Dňa 1. januára 1810 cár Alexander I. návrh zákona, ktorý vypracoval Baluďanský, aj schválil²⁰.

Balugjanskij hneď v nasledujúcom roku dostal rad sv. Vladimíra IV. stupňa.

V komisii M. A. Baluďanský spolupracoval s G. A. Rosenkampom a M. M. Speranským. Obidvaja cítili vnútornú prevahu osobnosti Baluďanského. Sami ho pokladali za svojho učiteľa²¹. Speranský si vždy vyžiadal radu Baluďanského (hoci nepostupoval vždy podľa nej). V marci 1809 sa Baluďanský stal vedúcim štvrtého oddelenia komisie pre zostavovanie zákonov. Baluďanský bol pokladaný za najpovolanejšieho doplňovať v justičnej praxi to, čo chýbalo v zákonodarstve. Týmito úlohami bol poverovaný od začiatku svojej pedagogickej činnosti v Rusku. Od roku 1812 až do zanechania univerzity sa nezúčastňoval na tejto činnosti. Po roku 1822 zastáva viacero aj zodpovedných funkcií v komisii pre zostavovanie zákonov. Keďže v oblasti financií mal najbohatšie vedomosti a najbystrejší postreh, väčšina jeho prác v tejto komisii sa týka finančných otázok: peňažný systém, organizácia bánk, dane, pôžičky, o financiách dobre prosperujúcich štátov Európy a pod. Tu treba spomenúť

jeho osemzväzkové teoretické dielo o politickej ekonómii a o financiách a návrh na rôzne finančné opatrenia, ktoré boli postupne uvádzané do praxe.

Michal Baluďanský pri práci na zostavovaní zákonov bol v tesnej blízkosti M. M. Speranského. Speranský a Baluďanský sa v práci dopĺňali. Jeden zo životopiscov Speranského, Korf, ktorý priamo pracoval v kancelárii Baluďanského sa o ich vzťahu vyjadril: „*Speranský miloval a vážil si Baluďanského ako najlepšiu a najšľachetnejšiu bytosť na svete a chránil ho ako človeka blízkeho cárovi, a nad to, vážil si ho ako prameň vedomostí, skutočne encyklopedických, z ktorého bolo možné čerpať koľkokoľvek bez obavy, že ho ochudobní. Baluďanský, ktorý aj v úrade si zachoval spôsoby pokorného vedca a ktorý sa nikdy nesnažil vyniknúť svojimi dielami, pracoval mnoho, možno povedať bez prestania, no i pri tom všetkom, pre mimoriadnu svedomitosť, pomaly.*“

V roku 1826 cár vymenoval Baluďanského aj za vedúceho Druhého oddelenia kancelárie Jeho Veličenstva, čo bola zreorganizovaná komisia pre zostavovanie zákonov. Úlohou komisie bolo pripraviť úplnú zbierku zákonov ruského impéria od roku 1649 do zákonov Alexandra I., usporiadať zbierku platných zákonov a pripraviť návrhy na nové zákony. Prvá úloha Druhého oddelenia — zozbieranie zákonov — bola v podstate dokončená v roku 1828. Roku 1832 bolo vytlačených 15 zväzkov Zbierky zákonov ruského impéria. Rusko sa v zákonodarstve postavilo na roveň Pruska, Rakúska, Anglicka a Talianska.

Dňa 16. 7. 1837 dostal Baluďanský dekrét o zaradení aj s rodinou k „Rossijskomu blagorodnomu dvorianstvu“, teda bol povýšený do šľachtického stavu. Do erbu, na pamiatku jeho práce na 15. zväzkoch Zbierky zákonov dostal číslo „XV“²².

Baluďanský a Speranský na svojom pracovisku vychovávali aj ruských právnikov. K uskutočňovaniu tejto myšlienky pristúpili programovite, organizovane a systematicky. Štátny aparát potreboval vzdelaných ľudí. Speranský napísal v roku 1828obširne zdôvodnený referát, v ktorom navrhol, aby právnici, ktorí skončili školu, boli posielaní na ďalšie štúdiá do zahraničia. Uskutočnenie tohto návrhu bolo zverené Baluďanskému, osvedčenému pedagogickému pracovníkovi, bývalému rektorovi petrohrskej univerzity. Baluďanský vypracoval podrobné osnovy, podľa ktorých sa kandidáti museli pripravovať²³. Osnovy sú svedectvom pedagogických schopností autora a dôležitým historickým dokumentom pre dejiny ruskej vzdelanosti. Tento pokus bol úspešný. Už roku 1829 prví študenti obstáli na verejných skúškach a boli na základe toho poslaní na štúdiá na viaceré európske univerzity.

O mnohostrannej osobnosti M. Baluďanského svedčí aj jeho diplomatická práca. Keď v roku 1822 došlo k nedorozumeniu medzi Anglickom a Spojenými štátmi, prostredníkom pri riešení tohto sporu sa stal ruský cár Alexander I. M. Baluďanský bol cárom poverený zozbierať potrebný materiál, zredigovať ho, a navrhnúť riešenie všetkých sporných otázok²⁴.

Okrem toho viedol Baluďanský aj korešpondenciu s čínskymi vedcami — po latinsky.

Baluďanský si po celý čas pôsobenia v Rusku uchovával priazeň panovníka. Bola mu okrem iného zverená aj výchova cárových bratov. Odvtedy sa datoval jeho úzky kontakt s cárom. Z učiteľa sa stal aj poradca. Zo spomienok jeho dcéry Medem sa dozvedáme aj na jednu udalosť keď 13. decembra 1825, deň pred nastúpením Mikuláša I. na cársky stolec a deň pred pripravovaným povstaním dekabristov, budúci cár si zavolať Baluďanského. Dlho sa s ním radil, či má prevziať cárske žezlo. Reč prešla aj na prácu komisie pre zostavovanie zákonov. Michal Baluďanský poukazoval na veľký

význam písaných zákonov. Cár si túto myšlienku osvojil a rozhodol sa v tomto projekte právovedy pokračovať, čím dal impériu pevný rámec politického, hospodárskeho a spoločenského života.

Keď neskoršie, v štyridsiatych rokoch, niektorí presviedčali cára Mikuláša, aby prepustil už starého Michala Baluďanského do penzie, cár odpovedal: „*Ja a Michail Andrejevič musíme zostať na našich miestach do smrti.*“ Tu vidíme, ako si cár vážil Baluďanského.

M. Baluďanský zomrel v roku 1847 v Petrohrade, 15. apríla. Pochovaný je na cintoríne Troicko-Sergejevského kláštora neďaleko Petrohradu.

Príloha

Publikované a nepublikované práce Michala Baluďanského:

De promptuaris. Pest, 1796

Ode Ad Alexandrum, Russorum imperatorem. Nagyvárad, 1804

Izobraženije različnych chozjajstvennych sistem. In. Statističeskij žurnal. 1806–1808, Sankt-Peterburg

Nacional'noje bogatstvo. In. Statističeskij žurnal. 1806–1808, Sankt-Peterburg

O razdeleniji i oborote bogatstva. In. Statističeskij žurnal. 1806–1808, Sankt-Peterburg

Redigované materiály sporu Anglicko-Spojené štáty. Sankt-Peterburg, 1822

Korešpondencia s čínskymi vedcami. Sankt-Peterburg

Svod zakonov Rossii. 15 zväzkov. Sankt-Peterburg, 1832

Politická ekonómia a financie. 8 zväzkov

O roľníckej otázke. 4 zväzky — zachované 2 zväzky

Prednášky zachované v rukopisoch:

Základy štúdia pre kandidátov práva

Prednášky z finančného práva

Prednášky z obchodného práva

Prednášky z občianskeho práva

Prednášky z politickej ekonómie

Návrhy zákonov:

a) zákonodarstvo, administrácia

Návrh na reorganizáciu ministerstiev

Návrh na usporiadanie otázky nevoľníkov

O prostriedkoch nápravy inštitúcií a zákonodarstva v Rusku

Plán a návrh na zbierku nariadení verejného práva

Plán policajných zákonov

Plán roľníckych zákonov

Návrh štatútu mesta Sankt-Peterburg

Úvahy o zriaďovaní gubernii

b) národné hospodárstvo

Finančný návrh

Návrh na pôžičkový systém

Návrh na usporiadanie daňových otázok

Návrh na zaistenie obehu peňazí v pohraničných mestách

Návrh na zlepšenie financií

Návrh na zriadenie kreditných inštitúcií

Plán reorganizácie ruských financií

Poznámky a návrh na mincový systém
Poznámky a návrh na usporiadanie bánk
Poznámky o finančnom zriadení v popredných štátoch Európy
Poznámky o poľnohospodárskej dani
Poznámky (tri) o finančnej administrácii v Rusku od Petra Veľkého do roku 1812 s prílohami (tabuľky o príjmoch a výdavkoch za vlády Alexandra I.).

Резюме

В статье собраны материалы о деятельности М. Балудянского и М.М. Сперанского. М.М. Сперанский — знаменитый государственный деятель, автор и редактор правительственных документов по вопросам внутренней политики. Он получил задание подготовить общий проект государственных преобразований в России. М. Балугянский, уроженец словацкого села Вышна Олшава, приехал в Россию в 1804 году и прожил тут до своей смерти в 1847 году. Впоследствии он стал первым ректором Петербургского университета, участвовал в разных государственных комиссиях, заведовал Личной канцелярией императора, составил Свод законов в 15 томах и несколько проектов финансовых реформ.

В статье анализируется отношение между этими двумя знаменитыми реформаторами России начала XIX века, их вклад в развитие российской юридической науки и либерализацию общества.

Примечания

- ¹ Prof. Mgr. Miroslav Daniš, CSc. — Katedra všeobecných dejín FiF UK Bratislava
- ² ČIBIRJAJEV, S. A. : Velikij russkij reformator. Žižň, dejateľnosť, političeskije vzgljady M. M. Speranskogo. Moskva 1993; DOVNAR-ZAPOLSKIJ, M. V. : Političeskije idealy M. M. Speranskogo. Moskva 1905; FATEJEV, A. N. : M. M. Speranskij (1809–1909). Biografičeskij očerk. Charkov 1910; FEDOROV, V. A. : M. M. Speranskij. Rossijskije reformatory. Moskva 1995; JERMOLINSKIJ, L. L. : Michail Speranskij. Irkutsk 1997; KORF, M. A. : Žižň grafa M. M. Speranskogo. T. I. Sankt Peterburg 1861 Krest'janskij vopros v rannich zapiskach M. M. Speranskogo. In : Sbornik-Issledovanija po otečestvennomu istočnikovedeniju, Moskva, Leningrad 1964; MOROZOV, V. I. : Gosudarstvenno-pravovyje vzgljady M. M. Speranskogo (Istoriko-teoretičeskoje issledovanije). Sankt Peterburg 1999; NOLDE, A. E. : M. M. Speranskij. Biografija. Moskva 2004; PIVOVAROV, Ju. S. : Michail Michajlovič Speranskij. Sud'ba reformatora v Rossii (opyt retrospektivnoj politologii) // Iz istorii reformatorstva v Rossii : Filosofsko-istoričeskije očerki. Moskva 1991.
- ³ BOBOKOVÁ, J. Diplomacia Alexandra I. na mierových rokovaniach v Tylži v roku 1807. In Zbornik Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, Historica XLIV., Bratislava 2000, s. 87–99; BOBOKOVÁ, J. : Hodnotenie spoločensko-politických názorov a reformátorskej činnosti M. M. Speranského v ruskej historiografii (krátky náčrt). In: Zborník: V premenách stáročí. K životnému jubileu doc. PhDr. Herty Tkadlečkovej, CSc.. Zvolen 2001, s. 17–24; BOBOKOVÁ, J. : Začiatky vládneho konštitucionalizmu v Rusku v období Alexandra I. In: Konštitucionalizmus na prahu moderných dejín. Acta historica Posoniensia XIV. Bratislava 2010, s. 9–28; BOBOKOVÁ, J. : M.M.Speranskij v ruskej historiografii (pred rokom 1917). In: Historické štúdie.Medzi antikou a stredovekom. Acta historica Posoniensia XIII. Bratislava 2010, s. 145–152; BOBOKOVÁ, J. : O niektorých materiáloch charakterizujúcich názory a činnosť M.M.Speranského. In: Zborník Bieleho miesta II. Nitra 1998, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, s. 45–53; BOBOKOVÁ, J. : Život, činnosť a politické názory M.M.Speranského. Začiatok cesty. In: Acta historica Posoniensia III. Bratislava 2004, s. 81–86; BOBOKOVÁ, J. : M.M. Speranskij. Portrét reformátora. Monografia v rámci Acta historica Posoniensia XX. Bratislava 2012.
- ⁴ Izvestija Sankt Peterburgskogo Slavianskogo blagotvoriteľnago ob-va, S. Peterburg 1885, No. 9, god vtoroj, s. 413 — recenzia knihy Baranov: M. A. Balugjanskij.
- ⁵ BARANOV, P. : Michail Andrejevič Balugjanskij. Stats-sekretar, senator tajnyj sovetnik, 1769–1847. Biografičeskij očerk. Sankt-Peterburg 1882, 44 s.; BARANOV, P. : Golos iz Ugorskoj Rusi. Izv. S. P. Slav.

Blagotv. občestvo 1885, No. 9.; GRUNEWALDT, I.V.: Speranskij i Balugjanskij. Učastije ich v sostavlenii svoda ukazanzij dŕa Pribaltijskich gubernij. Russkaja Starina, t. 35; 1882, s. 41–58.; TARDY, L.: Balugjanszky Mihály. Budapest Akadémiai Kiadó, 1954, 256 s.; (Fr. Tichý) F. T., Michail Andrejevič Balugjanskij (Baludanskij). Slov. Pohľady XLIII., 1927, s. 529.; FATEJEV, A.N.: Akademičeskaja i gosudarstvennaja dejatel'nost' M. A. Balugjanskago (Baludanskago) v Rossiji. Užhorod 1930, 64 s.; FEDOR, M.: Michail Andrejevič Balugjanskij. In: Slovanské štúdie III. Príspevky k medzislovanským vzťahom v československých dejinách. Bratislava, SAV, 1960, s. 497–531; DANIŠ, M.: Slovák, ktorý reformoval Rusko. In: Historická revue, č. 2, roč. XV, s. 18–20.

⁶ Osud archívu M. Baludanského ostáva dodnes nejasný. Vieme že jeho dcéra M.M. Medem ho odovzdala Platonovi Ivanovičovi Baranovovi, riaditeľovi archívu Senátu, ktorý v roku 1882 vydal o jeho živote na základe týchto dokumentov monografiu. Po smrti Baranova v roku 1884 sa dostali materiály do rúk jeho synovca P.N. Semionova, ktorý ich čiastočne publikoval. Ostatné sa dostali k A.A. Polovcovovi, ktorý ich využil pri písaní biografickej štúdie pre Ruský biografický slovník. Archívny fond A.A. Polovcova (1832–1910) sa v značnej miere nachádza v Rukopisnom oddelení Ruskej národnej knižnice (RNK) a časť v Štátnom archíve Ruskej federácie v Moskve pod č. fondu 583. Časť korešpondencie M. Baludanského je vo fondoch M.M. Speranského, K.G. Repinského, G.I. Villamova, V.F. Odoevského, M.A. Korfa (Rukopisné oddelenie RNK). Mnohé cenné materiály sa môžu objaviť v archívoch Petrohradu. In: MICHAJLENKO, V.: Pervyj rektor vozroždennoho universiteta. In: Sankt-Peterburgskij universitet. Č. 21 (3488) z 8. októbra 1998, s. 14.

⁷ TARDY, L.: Cit.d., s. 89.

⁸ FEDOR, M.: Cit.d., s. 506.

⁹ Positiones ex universa jurisprudentia atque scientiis politicis quas consensu inclitae facultatis juridicae in Regia ac Celeberrima Universit. Pestiensis pro summis in iure honoribus privilegisque doctorabilibus, legitime consequendis publice propugnandas suscepit Michael Balugjanszky, Anno MDCCXCVII: Mense Sept. — Pestini, Typis Matthiae Trattner. Okrem toho našiel sa aj rukopis (vlastnou rukou): Dissertatio inauguralis De Promptuariis, conscripte a Michaele Balugjanszki, praesenta 13. mensis Septembris Anno 1797. Podľa Tardy L., C. D., s. 115 a 125.

¹⁰ FEDOR, M.: Cit.d., s. 507; V roku 1802 uzavrel manželstvo s Antóniou Annou Júliou Hegerovou, nemeckého meštianskeho pôvodu z Pešti. Spolu mali deväť detí, dvoch synov a sedem dcér;

¹¹ Orlay, Ján (1770–1829) študoval vo Viedni, potom odišiel do Ruska, kde prevádzal lekársku prax. Z Ruska bol znova vyslaný na štúdium do Viedne, kde sa stretával s Baludanským a zoznámil sa s hnutím jakobíncov.

¹² TARDY, L.: Cit.d., s. 142

¹³ FEDOR, M.: Cit.d., s. 510

¹⁴ Vasilij Grigorievič Kukofník (1765–1821) pochádzal od Mukačeva. Študoval na Ľvovskej akadémii, kde vydal Dielo ekonomiczne v 5 dieloch a 12 čísiel časopisu „Dziennik ekonomiczny“. V rokoch 1803–1820 prednášal fyziku na peterburskom pedag. inštitúte. V Rusku vydal viac diel z oblasti občianskeho práva. Jeho syn Nestor sa stal známym ruským spisovateľom.

¹⁵ Peter Dmitrijevič Lodij (1764–1829) pochádza z „Uhorskej Rusi“. Na Ľvovskej univerzite prednášal logiku a metafyziku, neskôr to isté v Krakove. V Peterburgu okrem prednášania prekladal a napísal viac kníh, z ktorých jedna Logičeskije nastavenija bola pokladaná za „najnebezpečnejšiu“.

¹⁶ Baludanský pôsobil ako profesor na Pedagogickom inštitúte v Sankt-Peterburgu a zároveň pracoval na ruskom Ministerstve justície a Ministerstve financií kde v roku 1806 vypracoval ruskú právnickú terminológiu, čo znamenalo mimoriadny prínos do ruskej vedy;

¹⁷ Pozri Bolšuju sovetskiju encyklopediju. Zv. 4, s. 167. Izobraženije različnych chozjajstvennych system; Nacional'noje bogatstvo; O razdeleniji i oborote bogatstva.

¹⁸ Porovnaj napr. mienku profesora politickej ekonómie a štatistiky na charkovskej univerzite V. F. Levitského, ktorý študoval vedecké názory Baludanského priamo z archívneho materiálu a ktorý sa o ňom veľmi pochvalne zmieňoval. — Cit. podľa Baranova.

¹⁹ BARANOV, P.: Cit. d., s. 38.

²⁰ FEDOR, M.: Cit.d., s. 520

²¹ BARANOV, P.: Cit.d., s. 7

²² FEDOR, M.: Cit. D., s. 524

²³ Rukopis sa nachádza v Archíve Štátnej rady medzi písomnosťami Speranského. Uvádza ho Fatejev, Cit. d., s. 60–64.

²⁴ FEDOR, M.: Cit.d., s. 521

